

חווקה פולמן רבן מספרת על נעוריה:

"יום אחד קמתי ופרשתי מבית הורי ועברתי, כמו חברי תנועה אחרים, להתגורר בדז'לנה 34. התאכסנתי בחדר אחד עם חנצ'ה פלוטניצקי) ... השתתפתי בסמינר הראשון שנערך על ידי תנועת "דרור" בבית זה. הסמינר התחיל עוד קודם שהוחל בהקמת הגטו. תפקידו של הסמינר, שהתקיים ביוני-יולי 1940, היה להכשיר צעירים לפעול. לא בכדי נקבע מקום הלימדה בקומה העליונה, בחדר המרוחק ביותר מהרחוב. בחדר הותקן פעמון אזעקה, שהופעל על ידי כפתור ליד שער הבית. השוער הפולני, שהיה מוצב שם עד כה, הוחלף בחבר משלנו. חלק מהמשתתפים בסמינר הזה השתתפו לאחר מכן בשתי המרידות בגטו וארשה והיו פעילים באי"ל ברחבי פולין.

ואני נערה כבת שש-עשרה נחשפתי ונכבשתי בששת השבועות בהם התקיים הסמינר, לרעיונות התנועה, לאנשים ובעיקר לחבורת הצעירים, שלקשר שנרקם בינינו בתנאי הקונספירציה וההסתכנות, היה איזה קסם כובש.

אחד המורים שלנו היה המשורר יצחק קצנלסון. בחוג שלנו - זו הכיתה הבוגרת - הוא לימד תנ"ך. שעות ההוראה שלו, שיעורים בפרקים מתוך ספרי הנביאים יחזקאל, ישעיהו ועמוס, הטביעו בי חותם לכל אורך חיי. לא בקיאות בתנ"ך רכשתי אז, אלא הבנה עמוקה ברוח הנביאים. הדרך שבה קרא קצנלסון את הטקסטים, טון קולו, הבעת פניו, מבע עיניו כשהוא מרים אותן מהספר ומישיר מולנו מבט, הדברים שהשמיע בעקבות הטקסטים - דברים של תוכחה, של קריאה למרד, של נחמה - גרמו לנו להתפעמות; שיעוריו היו לחוויה בלתי נשכחת."

צביה לובטקין, ממנהיגות מרד גטו ורשה, מספרת לנו קצת על דז'לנה 34 כמקום שגם סייע לאנשים:

"...בה בשעה שהחלק האחד של האוכלוסייה היהודית גווע ברעב, עמד חלק אחר, קומץ אנשים מנגד, אכל לשובע, רקד והתלבש יפה. זה היה קשה מאוד

בתוך המצב הזה ביקשנו לעזור ככל שניתן לנו. בדז'לנה 34... הדלתות היו פתוחות לרעב, שיכול היה להיכנס ולקבל פת לחם ומרק. מאוחר יותר הצטמצמו אפשרויות העזרה...

"עלי, בת השש-עשרה - שבע-עשרה הוטל להעביר מידע על מרכז שפועל, על חשיבה אודות התנגדות, שקיימת עדיין תנועה, שלא כולם מדוכאים... לפני הנסיעות הייתי מקבלת הדרכה... הם ציידו אותי, מסרו כתובות והשיאו עצות. היציאה מהגטו המוקף חומות והשמור לא היתה פשוטה. השתמשתי בכמה שיטות. אחת מהן היתה זו שהייתי נצמדת לאחת מהקבוצות (קומנדו) של הנשים היהודיות, שהגרמנים הובילו אל מחוץ לגטו לעבודת כפיה. בהימצאנו בצד הארי, הייתי מוצאת רגע מתאים וברחוב סואן, שעוברים ושבים גודשים אותו, מסירה... את הסרט עם המגן-דוד שנאלצנו לשאת על זרוענו ואז הייתי חומקת מהשורות ומשתלבת בהמון הפולני. זה היה מסוכן - נכון; זה היה הימור - נכון, אבל עשיתי את זה הרבה מאוד פעמים. סכנה נוספת ריחפה על המתפלחים מהגטו מכיוונם של... פולנים, לרוב נערים, שארבו ליד שערי הגטו כדי לזהות יהודים ולסחוט מהם שוחד... מדי פעם ניסיתי לחמוק מהגטו בדרך אחרת: לשחד את השומרים בשער. הנוהג היה שעמדו שם שוטר יהודי, שוטר פולני ואיש משמר גרמני. נהגתי להניח בתעודת הזהות כמה שטרות. אינני זוכרת שמישהו מהשומרים התנזר מ"התוספת" הזו למשכורתו. היינו מנצלים כמקומות מעבר אתרים ומבנים שעל קו התפר בין הגטו והצד הארי.

את עצמי אני זוכרת מאז, כמי שנוסעת, עוברת בדיקות של אנשי בטחון, משיבה על שאלותיהם של שוטרים למיניהם, נכנסת לשירותים, נכנסת למסעדה, וכל זאת כשעל גופי אני מחזיקה בחומרים האסורים על פי חוקי הגרמנים הכובשים ובידי תעודה מזויפת.

ואני, תמיד התנהגתי באיזושהי קלילות, ככל הנראה הייתי צעירה, מכדי לתפוס עד כמה הסכנה גדולה; אחרת קשה להסביר למה לא הפנמתי את הידיעה עד כמה אני מסתכנת. בהתנהגותי היה מן הסתם מהסממן של ההרפתקנות של בני העשרה (היום נוסעים להודו ואני נסעתי לקרקוב, למשל). במשך עשרות הנסיעות שלי אינני זוכרת שקרו אירועים דרמטיים, כאלה ההופכים את המעיים. אין זה אומר שלא פחדתי, אך כדי להתנהג בטבעיות נאלצתי לכבוש את הפחד. לעיתים נדמה היה לי שעוקבים אחרי, שמישהו מסתכל בי במבט חשדני. אז המתח הפנימי היה נורא. נדרשתי לזהירות מתמדת, הייתי דרוכה לקדם כל אפשרות. זה היה קשה. במיוחד הציקה לי הבדידות. בצאתי לדרך נמצאתי מוקפת בזרים, בלי שום קשר אל אדם קרוב, ידידותי. הייתי אפילו מבודדת מעצמי, מחווקה, הלא הייתי בזהות שאולה.

הקשריות היו למעשה אלה שקישרו בין החברים, חברי התנועות, מהמקומות השונים, ובכך העבירו מסר: אינכם בודדים - קיימת ופועלת, תנועה ארצית. המגע הישיר העביר הרגשת תמיכה, שייכות, עזרה, ד"ש עם חום אנושי וחברות. הקשריות העבירו סיפורי אמת על מה שקורה בשטחי הכיבוש, וכן עיתוני מחתרת וחוזרים תנועתיים, תצלומים ומסמכים לשם הכנת תעודות מזויפות, כסף; הן היו מורות הדרך בהעברת אנשים משלנו ונשק ממקום למקום תחת עינם הבולשת של השלטונות. הקשריות, מן הדין לומר זאת כדי שהדברים יובנו לאשורם, פעלו במסגרת התנועות, הן לא העבירו מידע ולא הזעיקו את "כלל ישראל", את זה עשו המנהיגויות התנועתית, כל אחת בגטו שלה. אחד הדברים היותר קשים שמילאו את ליבות היהודים בתקופה ההיא היתה ההרגשה שכל העולם שכח אותנו, אין לנו תקווה וכל שכן עתיד; זו הבדידות בכל מוראה. אנחנו, נערות צעירות, עשינו מה שיכולנו, כדי להקל על הרגשת הבדידות הזו, שתחנוק פחות - הנה יש קשר, יש פעילות."

רצוני להתחלק בכמה תחושות, שאני נושאת מהשנים ההן. היו אלה ימי כאב נורא וסבל בלי גבול, אך גם ימים גדולים וחשובים עבורי. מצד אחד פיעמה בנו אז אמונה חזקה בדברים נפלאים, בחברות וברעות שהיתה, בארץ ישראל הרחוקה והנכספת ובלתי מושגת אך קיימת. ולצידה של האמונה הזו היתה בנו הראייה הריאלית שהעם היהודי סביבנו מובל לאבדון ולמוות.

בחיים אלה של חוסר תקווה וחוסר ברירה - כוחנו היה ביכולת הבחירה. לכן לא היינו אומללים, לא חסרי אונים, אנו בחרנו עשייה והיתה משמעות לכל מה שעשינו.

והיום, האם נמצא את הדרך שלא להיות יותר אף פעם חלשים ומסכנים ובודדים ויחד עם זה להבין שאף אחרים זכותם לחיי עצמאות וכבוד? איני משווה אף אחד היום ללוחמים ההם. יש שוני מוחלט של תקופה, של מצב, של הכל. למדתי דברים מהעבר שלנו - למדתי להבין סבל והשפלה של האחר. למדתי, שכוח יכול להציל ועלול להרוס, להמית - ושכוח אינו כל יכול. למדתי לא להיות סלחנית לגבי עצמנו, בתוכנו. עכשיו אני מפחדת, מלאומנות וקנאות וגזענות יהודית אני חרדה. לנו זכות בלתי מעורערת וחובה לשמור על קיומנו כאן, בארץ הזו - המקום היחיד שלנו באמת בעולם.

בסוף דברי אני פונה לנוער, לאלה שיבנו את עתיד הארץ הזו ויעצבו את החברה כאן. כאשר נסתיימה מלחמת העולם השנייה, לאלה מאיתנו ששרדו היה החופש קשה ומכאיב. אובדן הכל.

ולחזור לחיים, להתחיל הכל מחדש נראה כבלתי אפשרי כמעט. עזרה לנו האמונה והתקווה שהעולם החדש יהיה אחר, שבארץ שלנו, בישראל, החברה תהיה צודקת, מוסרית, טהורה ובה ישמר צלם אדם בכל התנאים ובכל המצבים, וחלמנו על שלום - סוף סוף שלום. היו געגועים לזה והיה חלום.

בשם הלוחמים מאז אני קוראת לנוער שלנו: שמרו על החלום, טפחו אותו, היאבקו עבורו.

חווקה פולמן רבן, עצרת לוחמי הגטאות 1988